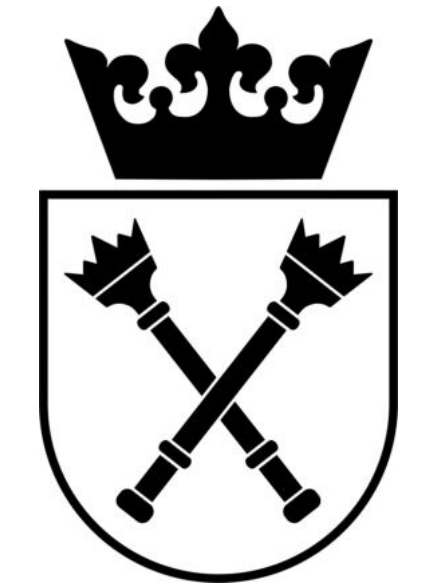

„Użyteczny człowiek” w systemie politycznym Rzeczypospolitej Wazów

Metody realizacji kariery przez świeckich działaczy szlacheckich pochodzących z Małopolski w latach 1587-1668

OPIS ZAGADNIENIA

„Użyteczni ludzie” to przedstawiciele szlachty, którzy uczestniczyli w życiu publicznym na poziomie ogólnokrajowym i regionalnym, chociaż nie należeli do elity władzy. Świadczyli przysługi osobom o podobnym lub wyższym statusie oraz reprezentowali swoją społeczność lokalną na forum państwowym. Dzięki tej działalności budowali swoją pozycję społeczną i polityczną oraz zyskiwali prestiż i popularność. Aktywność publiczna była dla „użytecznych ludzi” najważniejszym elementem rozwoju kariery.

W swoich badaniach skoncentrowałam się na trzech obszarach działalności politycznej „ludzi użytecznych”: sejmie, sejmikach oraz Trybunale Koronnym. Wszystkie trzy przypadki łączył sposób nominacji, który odzwierciedlał popularność i przydatność kandydata w oczach zarówno lokalnej szlachty, jak i politycznych elit.

Uważam, że na szczególną uwagę zasługuje działalność polityczna małopolskiej szlachty, wyróżniającej się aktywnością na płaszczyźnie lokalnej (sejmiki, roki ziemskie) oraz ogólnokrajowej (sejm, Trybunał Koronny), podczas legalnych zgromadzeń oraz rokoszów skierowanych przeciwko monarchom. Z kolei ramy chronologiczne obejmują okres panowania Wazów, kluczowy dla rozwoju polskiego systemu politycznego.

Podstawa źródłowa

Badania nad tak rozległym zagadnieniem wymagają analizy różnorodnych źródeł. Wśród nich znajdują się dokumenty urzędowe oblatowane w księgach ziemskich i grodzkich, rekognicjarze poborowe i inne materiały podatkowe, akta sejmikowe, diariusze sejmowe, korespondencja prywatna oraz odpisy mów.

Obok: fragment ryciny Jana Piotra Norblina, *Szlachcic polski*, domena publiczna.

W gronie „użytecznych ludzi” znajdowali się wielokrotni posłowie, marszałkowie sejmikowi, sędziowie trybunalscy, urzednicy prowincjonalni, poborcy podatkowi oraz członkowie misji dyplomatycznych.

METODOLOGIA BADAŃ

Głównym kryterium badań nad ścieżkami kariery „użytecznych ludzi” jest ich aktywność, dlatego postanowiłam zgłębić temat awansów politycznych postów sejmowych, marszałków sejmikowych oraz deputatów do Trybunału Koronnego, którzy nie wywodzili się z rodzin należących do ówczesnej elity, a mimo to wielokrotnie pełnili te funkcje. W tym celu opracowałam formularz, uwzględniający trzy grupy czynników mających wpływ na rozwój kariery przedstawicieli szlachty.

1. Czynniki wewnątrzrodzinne:

- pozycja społeczno-majątkowa rodziny,
- wielkość rodziny,
- znaczenie małżeństw i koligacji,
- rodzaj i charakter urzędów sprawowanych przez krewnych,
- długość życia ojca i ewentualna opieka nad małoletnim.

2. Czynniki jednostkowe:

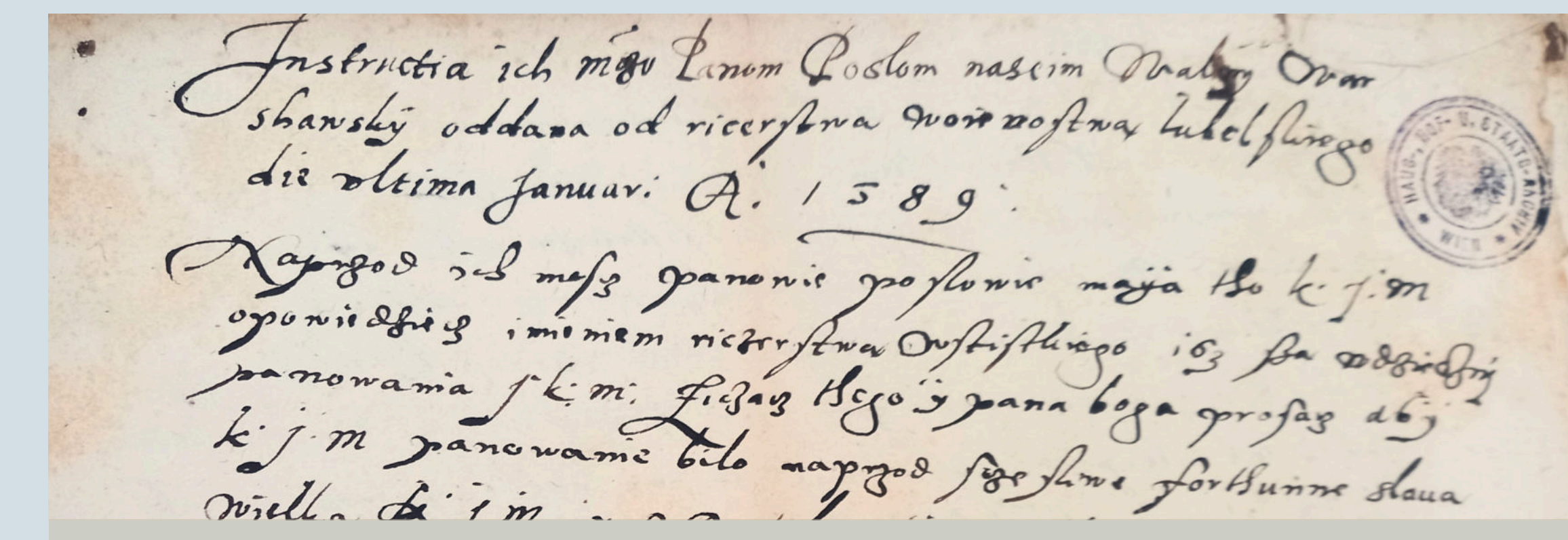
- wykształcenie,
- wyznanie,
- działalność lokalna i ogólnopaństwowa,
- warunki psychofizyczne.

3. Czynniki zewnętrzne:

- kontakty z monarchą,
- nawiązanie relacji klientalnych,
- poparcie społeczności lokalnej.

Procedury badawcze

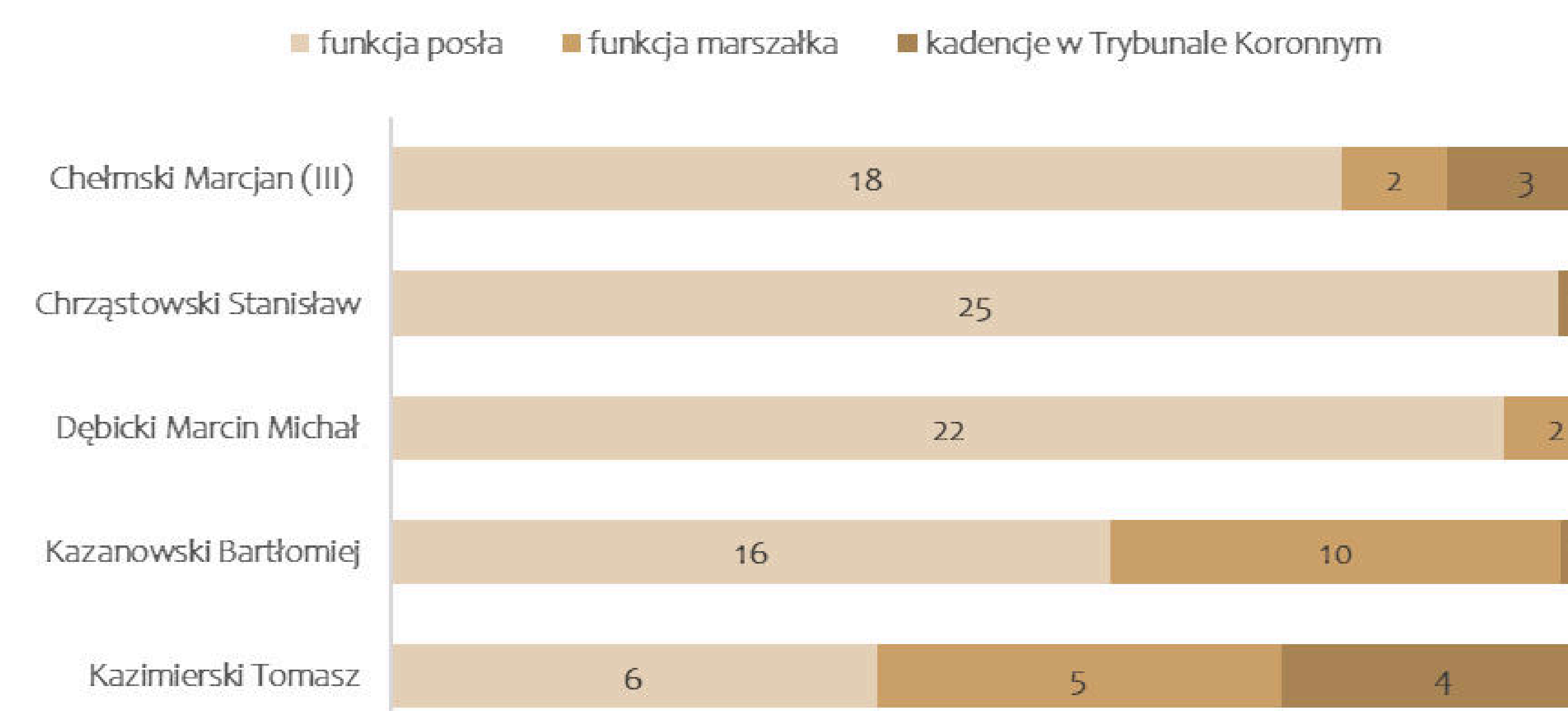
Prowadzenie badań przy użyciu prezentowanego formularza wiązało się z koniecznością odejścia od metody prozopograficznej. Statystyka była wykorzystywana wyłącznie do analizy czynników „mierzalnych”, wpływających na rozwój szlacheckich karier (wielkość majątku, wykształcenie, wyznanie, sprawowanie funkcji publicznych). Podczas analizy awansów politycznych „użytecznych ludzi” lepsze efekty przynosiła metoda opisowa, która pozwalała na uwzględnienie zróżnicowanych uwarunkowań.

Instrukcja sejmiku przedsejmowego, 31 I 1589 r., Lublin, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Polen I, karton 44, k. 116.

DANE I WYNIKI

Małopolscy aktywiści szlacheccy w okresie panowania Wazów

Na podstawie dotychczasowych badań można stwierdzić, że wśród małopolskich działaczy szlacheckich w okresie panowania Wazów dominowali przedstawiciele lokalnych elit. Na sejmikach przedsejmowych i deputackich prym wiodli urzednicy prowincjonalni. Szlachta wybierała na marszałków, postów i deputatów działaczy, którzy posiadali doświadczenie w różnych instytucjach publicznych. Rozwój kariery politycznej zależał od wielu czynników, takich jak długość życia (Jan Pisarzowski, pisarz i sędzia ziemski zatorski, dożył niemal 80 lat), uznanie społeczne (w województwie krakowskim funkcje publiczne pełnili kolejno dziadek, ojciec i syn z rodziny Chełmskich) oraz zdobyte wykształcenie (Andrzej Rzeczycki, który wykazał się znajomością prawa podczas procesu Zborowskiego).

Więcej informacji na temat „ludzi użytecznych” można odnaleźć w poniższych publikacjach:

